

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI YA 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI (HL)

BAMMBIRI LA VHURARU (P3)

LUHUHI/THAFAMUHWI 2012

MARAGA : 100

TSHIFHINGA: awara $2\frac{1}{2}$

Bammbiri ili li na masiatari a 6.

PFESESANI

1. Heli bammbiri li na KHETHEKANYO THARU:

KHETHEKANYO YA A: Maanea (50)
KHETHEKANYO YA B: Zwibveledzwa zwilapfu zwa vhudavhidzani (30)
KHETHEKANYO YA C: Zwibveledzwa zwipfufhi zwa vhudavhidzani, zwa
tsumbedzi na zwa mafhungo. (20)
2. Phindulani mbudziso NTHIHI u bva kha khethekanyo INWE NA INWE.
3. Nwalani nga luambo lune na khou lingwa ngalwo.
4. Thomani khethekanyo INWE NA INWE kha siatari IISWA.
5. Ni fanela u pulana (tsumbo: mapa wa muhumbulo/nyolo/tshati ya nyelelo/maipfi a re khii, na zwiinwe), u vhalulula na u sedzulusa mushumo wanu. Pulane yanu i fanela u RANGELA maanea.
6. U pulana hothe hu tea u sumbedzwa nga u ralo. Ni eletshedzwa u thutha pulane yothe nga u tala mutalo u budekanyaho khayoy.
7. Ni eletshedzwa lwa tshothe uri ni shumise minetse i re henefha kha 80 kha KHETHEKANYO YA A, ya 40 kha KHETHEKANYO YA B na 30 kha KHETHEKANYO YA C.
8. Nomborani phindulo dzanu sa zwe thoho dza nomboriswa zwone kha bammbiri la mbudziso.
9. Nani phindulo inwe na inwe thoho yo i teaho.

PFESESANI: Musi ni tshi vhala tshivhalo tsha maipfi, maipfi a re kha thoho ye na nanga ha tei u katelwa kha itsho tshivhalo.
10. Nwalani nga vhudele nahone zwi no vhalea.

KHETHEKANYO YA A: MAANEA**MBUDZISO 1**

Fhindulani mbudzo NTHIHI fhedzi kha dza malo dzi tevhelaho. Vhulapfu ha phindulo yaṅu vhu vhe maipfi a u bva kha 400 u swika kha 450.

- 1.1 Tshikoloni tsha haṅu ho vhuya ha dzudzanywa lwendo lwa pfunzo. Lwendo ulwo lwo vha lwa nṅha vhukuma. No tshenzhema zwinzhi zwe na vha ni sa zwi divhi. Zwino nṅwalani maanea nga ṅthoho ine ya ri:

Lwendo lwa tshikolo lune nda sa do lu hangwa [50]

- 1.2 Musi mulingo wo nṅwalwa a ri koni u rudza mbilu mvelelo dzi sa a thu u bva. Hezwi zwi kwama u bva kha mugudi ene muṅe, vhabebi, mashaka u swika na kha tshitshavha nga u angaredza. Zwino nṅwalani maanea nga ṅthoho ine ya ri:

Duvha le nda ṅanganedza ripoto yanga ya u phasela kha gireidi 12 [50]

- 1.3 Hu na mvelaphanda khulu i no khou itwa siani la mitambo. U fhatiwa ha zwitediamu hu ṅungo dzothe, mahayani na dziḍoroboni. Nṅwalani maanea ni tshi buletshedza tshitediamu tsho fhatiwoho tsini na ha haṅu nga ṅthoho ine ya ri:

Tshitediamu tshe nda tshi vhona tsho fhatiwoho vhuponi ha hashu [50]

- 1.4 Nga nṅwaha wa 2010 ho vha na tshitereke tsha vhashumeli vha muvhuso. Hu na vhathu vhe vha tshi tikedza, ha di vhavho na vhe vha tshi sasaladza nga mbuno dzino na dziḷa. Inwi nṅwalani maanea ane ṅthoho yao ya ri:

Vhudi na vhuvhi ha tshitereke tsha vhashumeli vha muvhuso [50]

- 1.5 Vhagudi vha hone vhane muya wa u vhala wa vha wo fhatela khavho. Ha di vhavho na vhane vha vhala bugu nge ya randelwa tshikoloni. Vhuvhili ha vhathu avha vha fhambanywa nga nṅdivho, vhunga nṅdivho i tshi wanwa hone maṅwaloni. Zwino inwi nṅwalani maanea nga ṅthoho ine ya ri:

Zwine zwa nga itwa u tutula dzangalelo la u vhala kha vhaswa [50]

- 1.6 Muthu muṇwe na muṇwe o ṇewa mbofholowo ya u tshila a tshi ita zwine a funa. U nanga ha muthu huṇwe na huṇwe hu na masiandaitwa a hone. Inwi sa mugudi na inwi u nanga ho ni livhana. Zwino inwi ṇwalani maanea nga ṭhoho ine ya ri:

Ndi zwavhuḍi u aluwa muthu a tshi tevhedza ṇdila ya Mudzimu/A si zwavhuḍi u aluwa muthu a tshi tevhedza ṇdila ya Mudzimu

[50]

- 1.7 Talelani zwifanyiso zwi tevhelaho nga vhuronwane. Dinangeleni ṭhoho ine ya elana nazwo ni kone u ṇwala nga hayo. Nangani tshifanyiso TSHITHIHI fhedzi.

1.7.1

[50]

1.7.2

[50]

ṬHANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A:

50

KHETHEKANYO YA B: ZWIBVELEDZWA ZWILAPFU ZWA VHUDAVHIDZANI**MBUDZISO 2**

Fhindulani mbudziso NTHIHI kha nna dzi tevhelaho. Vhulapfu ha phindulo yaṅu vhu vhe maipfi a u bva kha 180 u swika 200.

2.1 VHURIFHI HA TSHIOFISI

Tshikoloni tsha haṅu hu khou phakhiwa zwiliwa. Zwino ho no vha na mbilahelo dzo fhambanaho malugana na zwiliwa zwine zwa khou phakhelwa. Vhadededzi vha vhlahedzwa ngauri vhaṅwe vhagudi a vha li hezwi zwiliwa nga u vhe a si zwavhuḍi. Nga thungo vhagudi vha ri zwi khou tou sa bikwa zwavhuḍi. Sa mudzulatshidulo wa Khoro ya Vhagudi, no newa maanda nga Khorombusi ya Tshikolo uri ni tode muthu ane a nga tutuwedza vhagudi u la zwiliwa hezwi zwine muvhuso wa khou didinela zwone. Nwalani vhurifhi ha u humbela muthu uyo.

[30]**2.2 NGANEAVHUTSHILO**

Ni na khonani yaṅu o lovhaho nga mulandu wa vhulwadze vhu re na vhushaka na HIV/Aids. Inwi no humbelwa nga vha muta uri ni thuse nga u nwalani nganeavhutshilo yawe vhunga ni tshi mu divhesa. Zwino nwalani nganeavhutshilo iyo.

[30]**2.3 MUVHIGO**

No fara lwendo lwa tshikolo lwa u ya Durban. Ni henengei kha tshigwada tshe na vha ni khatsho ha vho bvelela zwine ni nga si vhuye na zwi hangwa na luthihi. Sa izwi no vha no newa vhurangaphanda ha tshigwada tshenetsho, no mbo di humbelwa u nwalani muvhigo wa zwo bvelelaho.

[30]**2.4 ATHIKILI YA MAGAZINI**

Hu na vhagudi vha sa todi u phakha zwiliwa zwine muvhuso wa khou nekedza nga mulandu wa u tonga. Hezwi zwi khou tambisa tshelede ya vhatheli. Inwi no newa kholumu kha magazini ya 'Vuk'uzenzele' uri ni tutuwedze vhagudi u la zwiliwa hezwo. Zwino nwalani athikili iyo.

[30]**THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 30**

KHETHEKANYO YA C: ZWIBVELEDZWA ZWIPFUFHI ZWA VHUDAVHIDZANI, ZWA TSUMBEDZI NA ZWA MAFHUNGO

MBUDZISO 3

Fhindulani mbudziso NTHIHI kha tharu dzi tevhelaho. Vhulapfu ha phindulo yaṅu vhu vhe maipfi a u bva kha 100 u ya 120.

3.1 KHUNGEDZELO

Khotsi aṅu ndi mudededzi makone wa thero ya Physical Sciences. Zwino vho elekanya u thoma zwa u funza vhagudi hayani u itela u vha thusa kha ngudo dza nyengedzedzo. Inwi vho ni humbela uri ni vha nṱwalele khungedzelo ya tshumelo iyo. Zwino inwi nṱwalani khungedzelo iyo.

[20]

3.2 GARATA YA POSWO

Muzwala waṅu o tholiwa kha poswo khulwane ya u vha minidzhere ha masipala nṱwedzi wo fhelaho. Zwo tou vha tshimangadzo zwa dovha zwa ḍisa dakalo kha vha muṱa na mashaka. Zwino inwi nṱwalelani muzwala waṅu garaṱa ya poswo ni tshi mu tamela mashudu kha poswo yawe ntswa ye a i wana.

[20]

3.3 NDAELA

Inwi ni na vhukoni kha minwe ya mitambo i songo ḍowealeaho. Zwino hu na muhumbulo wa uri mitambo yoṱhe i tuṱuwedziwe. Nṱwalani ndaela ya kutambele kwa mutambo uyo u songo ḍowelaho ine ya ḍo ni thusa musi ni tshi ḍo gudisa vhaṱwe.

[20]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C:	20
MARAGAGUTE:	100